

חומעה עטויה Rumex occultans (פברואר 2015)

כתב: אבי שמידע

צמח חד-שנתי נמוך שגובהו 7-15 ס"מ, השכיח במישור החוף בקרקעות חוליות, אנדמי לישראל ולבנון. העלים מאדימים ביובש, מפורצים לאונות ובשרניים במקצת. יוצר לרוב משטחים אדמדמים צמודים לקרקע. התפרחת זקופה בראש הגבעול, הפרחים מואבקי-רוח - קטנים ירקרקים.

משטחי פריחה אדמדמים של **חומעה עטויה**. צילם: גדי פולק ©

במהלך התפתחות הפרי מופיעות בפרי כנפיים קרומיות אדמדמות המקופלות כלפי פנים ומסתירות את גוף הפרי. מכאן תואר המין "עטויה". בכך נבדלת **חומעה עטויה** מחומעה **מגוידת** הדומה והקרובה לה לה והגדלה גם היא בבית גידול דומה, אלא שאצלה כנפי הפרי

פרושות וגוף הפרי גלוי ואינו מוסתר ע"י הכנפיים. בעוד ש**חומעה עטויה** נפוצה בחולות מישור החוף בחבל הים-תיכוני מאכזיב ועד חולות אשדוד, הרי **חומעה מגוידת** מחליפה אותה בחולות זיקים, חלוצה ובשאר חולות המדבר.

מימין - **חומעה עטויה**. משמאל - **חומעה מגוידת**. צילם: עוז גולן ©

הסימן העיקרי להבדיל בין שני המינים הוא בעמדה של כנפי הפרי: בעוד שכנפי הפרי של **ח.מגוידת** פרושים לרווחה, הרי כנפי הפרי של **ח.עטויה** מקופלות כלפי פנים וחופות על "יבלת" הפרי ומכאן שמה- **חומעה עטויה**. ואולם, בשדה קשה יותר להבחין בתכונה חשובה זו ולכן קל יותר להשתמש ביחסי האורך והרוחב של הפרי: רוחב הפרי ב**ח.מגוידת** שווה לאורך ואילו ב**ח. עטויה** אורך הפרי על כנפיו גדול מרוחבו. כמו כן, ב**חומעה מגוידת** עורקי כנפי הפרי מודגשים יותר ואילו ב**חומעה עטויה** ישנם פרטים ואוכלוסיות ללא עורקים מודגשים בפרי. תכונה זו איננה מבדילה בים שני המינים באופן מוחלט ויש גם אוכלוסיות

של חומעה עטויה שבכנפי הפרי ניכרים עורקים מודגשים.

באזור השרון על גבי קרקעות חמרה גדלה גם **חומעת האווירון**, לה שתי כנפי פרי ואונה מחודדת ביניהן. זהו מין דו-ביתי נדיר ביותר הנמצא בסכנת הכחדה.

כל מיני החומעה החד-שנתיים בישראל (פרט ל**חומעת האווירון**) הם בעלי פרחים דו-מיניים ומואבקי רוח. סדר הבשלת אברי המין בפרחים הוא פרוטוגיני, כלומר צלקות העלי (הנקבה) מבשילות לפני האבקנים (אברי הזכר). בתמונות רואים פרח בשלב נקבי; הפרח נראה סגור והצלקות המנוצות יוצאות מבעד לעי הגביע לצדדים כמו "שני שפמים" (את הצלקת השנייה אין רואים בתמונה). בתמונה המראה את השלב הזכרי רואים את האבקנים המפוצצים בעלי זירים דקיקים משולשלים כלפי מטה. בשלב הזכרי הבא לאחר השלב הנקבי עטיף הפרח נפתח בבת אחת תוך כדי הסתדקות המאבקים וגרגרי האבקה מתפזרים ברוח. מגננון דומה קיים בצמחים מואבקי רוח אחרים כמו ברבים מצמחי משפחת הסלקיים.

מימין - פרח של **חומעה מגוידת** בשלב נקבי. הפרח נראה כמו ניצן טרם זמנו אך מבין עלי העטיף אפשר לראות את שלוש הצלקות המנוצות יוצאות לצדדים כמו "שפם מסועף". בדומה לצלקות של פרחי הדגניים, גם צלקות פרחי הארכובתיים המואבקות על ידי הרוח, מגדילות את שטחן באמצעות מבנה מסועף מנוצה בעל אונות צלקת ארוכות. צילם: עוז גולן ©
משמאל - פרח של **חומעה מגוידת** בשלב זכרי. בעקבות האבקת הרוח רואים את המאבקים מפוצצים ואת שרידי הצלקות שגמרו את תפקידן בבסיס הפרח. צילם: עוז גולן ©

פרח של **חומעה מגוידת** לאחר סיום שני שלביו המיניים. מבט מלמטה חושף את 3 עלי העטיף, את הצלקות המנוצות ואת האבקנים בעלי מאבקים מפוצצים. צילם: עוז גולן ©

ומדוע דווקא המינים החד-שנתיים של החומעה הם בעלי פרחים דו-מיניים ורק במינים הרב-שנתיים נמצא כאלה המפרידים את הזוויגים כמו ביונקים (דוגמת **חומעת הפקעת**)? התשובה של התיאוריה האבולוציונית: בצמח חד-שנתי הסיכוי להאבקה זרה בתוך עונת גידול קצרה קטן יותר ולכן קיימת מגמה להפרייה עצמית בצמחים חד-שנתיים. ככל שמשך חייו של הפרט ארוכים יותר כך גדלה ההסתברות למציאת צמח זר להאבקה. לפיכך בהכללה מוצאים כי שכיחות המינים הדו-ביתיים עולה בצמחים ככל שגילם מופלג יותר. דוגמאות בולטות הן **חרוב**, **תמר** ומיני **האלה**. לעומת זאת, בקרב 1556 מיני הצמחים החד-שנתיים הגדלים בישראל, רק שני מינים הם דו-ביתיים: **מרקולית מצויה** ו**חומעת האווירון**.

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: שמידע א 2015 חומעה עטויה *Rumex occultans*, "פורחים עכשיו", כתב-עת "כלנית" מספר 2.

<https://www.kalanit.org.il/rumex-occultans-02-2015>